

## THE ROMANIAN- BRITISH CULTURAL RELATIONS DURING TIME

*Călina Paliciuc,*

*"Aurel Vlaicu" University of Arad*

*Abstract: Anglia se impune tot mai mult ca putere industrială, comercială și militară de primă mână, fascinând în același timp prin sistemul său parlamentar și structura vieții sociale, polarizând interesul tuturor țărilor europene. Călători și bursieri români străbat la începutul sec. XIX Anglia, atrași de avântul ei economic sau fascinați de caracterul exemplar al instituțiilor engleze. Despre „minunățiile tehnice” văzute scrie primul bursier român în Anglia - Petrache Poenaru, urmat de Dimitrie Sturza.*

*Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea crește semnificativ numărul cunoscătorilor de limbă engleză. O situație privilegiată găsim în Transilvania unde, în colegiile de la Aiud și Alba Iulia, se predau cursuri de limbă engleză și unde a fost tipărită prima traducere a unei cărți engleze în limba română.*

*Keywords: cultura, limba engleza, traducatori, presa interbelica, dezvoltare economica*

*Abstract: England becomes the most important commercial, industrial and economic power, impressing in the same time both due to its parliamentary system and the social life structure, being an example for all European countries. Scholarship students and Romanian travellers visit England at the beginning of nineteenth century being impressed by its economic growth and the exemplary character of English institutions. The first Romanian scholarship students who wrote about the technical wonders were Petrache Poenaru and Dimitrie Sturza.*

*The number of English speakers has a significant growth only in the half part of the nineteenth century. A different situation is in Transylvania where students learn English in the colleges from Aiud and Alba Iulia and where it was printed the first book translated from English into Romanian.*

*Keywords: culture, English, translators, inter-war press, economic growth*

Istoria relațiilor româno-engleze s-a bucurat de interesul cercetătorilor români, încă din 1917, în toiu primului război mondial, în timpul refugiului la Iași, N. Iorga tipărea: *Histoire des Relations Anglo-Roumaines*. În 1921, la Cluj, George Moroianu publică: *Lăgăturile noastre cu Anglia*. *Scurtă privire asupra legăturilor anglo-române și asupra propagandei noastre în Englitera din trecutul îndepărtat până astăzi*. Mai aproape de zilele noastre, e citată ades documentata lucrare a istoricilor Ludovic Demeny și Paul Cemovodeanu: *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în sec. XVI-XVII*, București, 1974.

Atunci când se încearcă situarea noastră în lume, se recurge de obicei la o sintagmă ce marchează „pendularea între Orient și Occident”. Sub acest semn își așează demersul și istoricul

Neagu Djuvara, care într-o incitantă și documentată lucrare, conturează imaginea țărilor române la începutul epocii modeme.

După ce fanarioții iau locul domnilor pământeni se accentuează influența orientală - noii stăpâni aducând nu doar moda, dar și obiceiurile din capitala otomană. Tot lor li se datorează însă și un prim lustru de cultură franceză, odată cu operele și ideile „secolului luminilor”, precum și introducerea studiului limbii franceze în „academiile” domnești de la Iași și București. Mulți dintre domnitorii fanarioți erau oameni cultivați. Nicolae Mavrocordat - de pildă - era poliglot și biblioteca lui era vestită în Europa.

Războaiele austro-ruso-turce aduc destule neazuri țărilor române, în primejdie de a deveni „monedă” de schimb din cauza rivalității dintre cele trei mari puteri.

Din Franța sosesc „luminile” și purtările alese, odată cu ecoul revoluției. Cu o grabă specifică unui spațiu, silit mereu să „sară etapele”, într-o singură generație, boierimea și burgheziace abia se ivea, adoptă cu elan îmbrăcămintea, purtările și ideile Occidentului. Îmbrăcămintea occidentală, „îmbrăcămintea egalității”, cum i s-a spus, ia locul celei; orientale, nu prin „ucaz” de sus, ca-n Rusia: lui Petru cel Mare, ci din inițiativa celor dornici să scape de ișlic, giubea și bărbi. În saloane se vorbește franțuzește, sunt repede învățate dansurile occidentale. Valurile de emigrări, de după revoluție, aduc din Franța profesori pentru odraslele boierilor, la Iași se deschide pensionul lui Cuenim, la București cel al lui Vaillant. Boierii citesc gazete franțuzești sau nemțești, aduse cu mare cheltuială. Crește semnificativ numărul studenților români la Pans. în Transilvania „modelul german”; predomina într-un spațiu aflat sub stăpânire habsburgică, dar și aici pătrunde cultura franceză.

Primele contacte româno-engleze politice și economice datează din sec.al XVI-lea: domnitorii români căutau sprijin la Poarta otomană prin trimișii englezi, iar curtea engleză urmărea să obțină privilegiile comerciale în țările române. Petru Șchiopu acorda în 1588 ambasadorului englez William Harbore privilegiile comerciale pentru compania Levantului. Tot în acest secol există știri despre peregrinările engleze ale unor pretendenți la tron, fie în Moldova, fie în Țara Românească. Astfel în 1580, Petru Cercel se afla la curtea engleză. Ioan Bogdan, pretins frate al lui Ioan Vodă cel Viteaz, cerea și el, în 1591, sprijin reginei Elisabeta I.

Pe de altă parte, documentele consemnează numele multor trimiși ai coroanei engleze care, în drum spre Orient, treceau prin Țările Române și își consemnau impresiile fie în acte diplomatice, fie în însemnări de călătorie, toate reprezentând, peste timp, o oglindă subiectivă, e drept, pentru realitățile românești, în același timp, tot mai mulți români le vor cunoaște la fața locului pe cele britanice. Umanistul bănățean Mihail Halici se afla la Londra în 1694 și acolo și-a petrecut Ultimii ani ai vieții. Eustațiu Placidus, medic la curtea lui Constantin Brâncoveanu, studiasse la Oxford, iar, la începutul veacului al XVIII-lea, iluministul Paul Iorgoviei a petrecut un an la Londra. În lucrarea sa de excepție, Carmen Andraș, Consemnează înregistrarea în 1562 la Universitatea din Cambridge, a unui student la medicină John Voulpe, care, deși e trecut ca fiind „hungarus”, nu putea fi, după cum o arată numele - Ion Vulpe decât român transilvănean. El va muri la Londra în 1590, după ce fusese un timp medicul contelui de Sussex.

Urmărindu-și propriile interese, marile puteri văd în țările române fie un spațiu „tampon”, fie o monedă de schimb. Napoleon - de pildă - înștiințase cabinetul de la Londra, prin consulul

Wilkinson, că ar putea ceda Austriei Moldova și Valahia pentru a pune stavilă expansionismului imperial rus. În 1800, Rusia, în război cu Poarta, ocupă Principatele și Anglia protestează. În anii revoluției de la 1848, scrie Clara Liliana Dragoș, sintetizând situația noastră grea, „românii din Principate se găseau presați într-un triunghi critic: imperiul otoman le era, suveran, imperiul rus le era protector, iar cel austriac își făcea continuu simțită presiunea.

În acești ani hotărâtori pentru istoria modernă a României, Parisul, apoi Londra devin centre de acțiune ale exilaților noștri.

Legăturile oficiale anglo-române se consolidează semnificativ la începutul veacului al XIX-lea. Acum ia ființă primul consulat britanic pentru Moldova (la Iași), apoi și pentru Muntenia (la București). Evenimentele se succed rapid: bătălia pentru „Unirea Mică” și pentru recunoașterea ei, câștigarea independenței și apoi anii de chinuită neutralitate până la intrarea României în război. Legăturile cu Anglia sunt tot mai semnificative.

Anglia se impune tot mai mult ca putere industrială, comercială și militară de primă mână, fascinând în același timp prin sistemul său parlamentar și structura vieții sociale, polarizând interesul tuturor țărilor europene. Călători și bursieri români străbat la începutul sec. XIX Anglia, atrași de avântul ei economic sau fascinați de caracterul exemplar al instituțiilor engleze.

Călător pe aceleași meleaguri în 1852, Odobescu își va nota la rându-i impresiile de călătorie ce vor fi publicate în 1915 în paginile revistei „Convorbiri literare”. În 1882, Vasile Alecsandri, venit în Anglia ca să-și întâlnească amicul, pe Ion Ghica, scrie entuziast despre Anglia, după ce cu ani înainte își sfătuia fiica, aflată la Londra, să-și perfecționeze cunoștințele de limbă. Și aici atingem una dintre cauzele întârzierii contactului direct cu marea cultură britanică: necunoașterea limbii. În amplul său studiu publicat în „Dacoromania” din 1923, Petre Grimm scria: „Dacă însă călătorii români în Anglia au fost rari și mai puțini, firește, au fost aceia care și-au dat osteneala să învețe limba engleză. Pe la 1837, o notă adresată de guvernul englez Ministerului Afacerilor Străine din București a fost înapoiată cu cererea ca astfel de comunicări să fie însoțite de traducere în limba franceză deoarece nu era nimeni în tot ministerul care să înțeleagă limba engleză.

1

Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea crește semnificativ numărul cunoscătorilor de limbă engleză. O situație privilegiată găsim în Transilvania unde, în colegiile de la Aiud și Alba Iulia, se predau cursuri de limbă engleză și unde a fost tipărită prima traducere a unei cărți engleze în limba română: *Cărare pe scurt spre fapte bune îndreptătoare*, tălmăcită la 1685 de preotul Ion Zoba din Vinț, după un intermediar maghiar.

Revenind în Principate după ce în familiile avute se recurge tot mai frecvent la institutori și guvernante engleze trebuie să arătăm ca după 1880, limba engleză începe să fie studiată în licee, la început doar facultativ și adesea cu profesori autodidacți. Treptat odată cu dezvoltarea rețelei de școli, acestea își vor aduce contribuția importantă la sporirea cunoștințelor despre Anglia și la creșterea cunoscătorilor de limbă engleză, într-un metodic „inventar” al traducerilor din literatura engleză în limba română (1780-1850) Carmen Andraș notează traducerea unor cărți cu caracter religios, a unora de călătorie, dar și a unor eseuri literare. Cât despre roman, sunt notate traducerile din cel iluminist cum ar fi (*Robinson Crusoe*, tradus de L. Teodorovici în 1816, prin intermediar sârb, în 1835, a pôi în traducerea serdanului Vasile Drăghici, prin intermediar german, și, în sfârșit,

o traducere rămasă în manuscris, datorată lui Scriban; *Călătoriile: lui Gulliver în țări îndepărtate*, mult citită și prelucrată traducere a lui I.D. Neguliei (confruntată cu originalul englez, prin intermediar francez, de M. Angheluseu, apărut în 1848)

O altă categorie de romane - cele cu teme istorice - domină prima jumătate a secolului XIX. între ele amintim:

*Bătrânul Duncan*, tradus de Heliade din Walter Scott, prin intermediar francez (1831)

*Lucia de Lamermore* - în traducerea lui G.A. Baronzi, prin intermediar italian (1845)

Din romanul și povestirile sentimentale - atât de căutate - sunt notate traduceri:

*Moartea bețivului*, tradus de Iosif Many (1844) *Vicarul de la Wakefield* de Oliver Goldsmith - traducere din limba engleză de M. Angheluseu (1852)

Dintre traduceri timpul merită consemnate:

*Diariul mixerului Vicariu din Wiltschire* (fragment tradus de Ion Codru Drăgușanu (1848) după același O. Goldsmith *Ultimele zile ale Pompeiului*, după Edward Bulwer-Lytton, tradus de Heliade (1836) și *Ultimele zile ale Pompeiului*, tradus de Teodoru Avinianul (1843) *Connor O'Mata* (nuvelă irlandeză) tradusă de același Iosif Many (1844)

*Eremitul (Pustnicul)*, tradus de Iosif Many (1845)

*Ammorven și Zallida*, tradus de Alecu Beldiman, prin intermediar francez (1802)

*Adelson și Salvibi*, poveste englezească, tradusă de Gr. Balș (1806)

*Istoria lui Sandford și Merton*, după Thomas Gray, publicată de Zaharia Carcalechi (1821)

*Memoirs of Woman of pleasure* de J. Cleland, adoptată de C. Negruzzi (ms.1826)

Un rol tot mai important în difuzarea și receptarea literaturii engleze va reveni presei, la început cea străină - cu o destul de limitată circulație în spațiul românesc - apoi, după 1829, și cea românească.

Astfel, pe la 1777 Grigore Ghica era abonat, printre altele, la „Gazeta de Londra”. La începutul sec. al XIX-lea, Preparandia din Arad solicita abonamente la “The Courier”, “The Morning Chronicle”, “The Times” (1819). Abonamente, desigur, au existat și la numeroasele colegii calviniste din Transilvania, chiar dacă, datorită marii întârzieri cu care ziarele britanice puteau ajunge la destinatari, erau preferate ziarele franțuzești sau germane.

În periodicele ce marchează începutul prozei românești apar traduceri din proza și dramaturgia engleză, multe adaptări, imitații, menite să popularizeze opere celebre și să deschidă gustul public pentru literatura Engliterei.

Deși efemeră - consemnând clipa - presa oferă cercetătorului o imagine atotcuprinzătoare asupra felului în care contemporanii acelui ceas al istoriei au receptat romanul englez, clasic sau modern. Chiar și numai la o grăbită răsfoire, se conturează atmosfera în care s-au format și s-au afirmat importanți romancieri români într-o epocă în care, paradoxal, înflorea romanul modern, dar se vorbea insistent de "criza" lui. Cel ce va întreprinde o analiză aprofundată asupra influenței romanului englez asupra celui român nu se poate dispensa de cercetarea temeinică a presei timpului.

În perioada interbelică, în presa timpului, s-au auzit mereu voci care cereau imperativ statului să se implice: să instituie “o cenzură a bunului gust”, să susțină edituri specializate, cu traducători autorizați care să-și asume răspunderea demersului lor și, nu în ultimul rând, să fie tipărite ediții accesibile, ca preț, celor mulți. Dezideratele acestea se vor realiza abia după 1945. În

privața romanului englez numai între 1945-1978 au fost traduse și publicate în volum 138 de autori, ritmul traducerilor crescând de la an la an.

De asemenea au apărut numeroase studii monografice. Faptul că după al doilea război mondial a existat o masă de cititori avizi care a absorbit tirajele atâtor ediții, însumând în ani milioane de exemplare, epuizate cu repeziciune, reprezintă fără îndoială și o consecință a introducerii limbii engleze în școală, de unde fusese alungată de limba rusă, dar, desigur, e și rodul străduințelor presei interbelice care a facilitat accesul la romanul englez al cititorilor săi.

Desele referințe la literatura engleză, întâlnite în presă, dovedesc că această literatură devenise un domeniu familiar, nu doar pentru specialiști. Școala românească de anglistică formată în epoca interbelică a pregătit terenul dezvoltării generației de prestigiu a specialiștilor - îndrumători și formatori - la rândul lor pentru noua pleiadă de cercetători ai fenomenului literar britanic de astăzi...

În concluzie, am putea spune că în privința receptării romanului englez în România, au existat trei mari perioade: una preliminară cuprinzând ultimele decenii ale sec. XIX, primele decenii ale sec. XX - perioadă în care apar traduceri - destul de modeste, și în presă primele comentarii de calitate;

o perioadă de tranziție - ce acoperă perioada interbelică în care pentru prima oară la noi s-a realizat o cuprinzătoare deschidere spre orizontul romanului insular. Această deschidere n-ar fi avut o anvergură considerabilă dacă n-ar fi existat o presă de largă audiență care să-și deschidă paginile traducerilor și mai ales comentariilor. Această presă s-a dovedit a fi un veritabil agent modelator, deopotrivă informativ și formativ.

În sfârșit, perioada postbelică cu marile ei realizări în materie de traducere și comentare a literaturii engleze, cu traduceri eveniment precum:

-**Balade engleze**, tradus de Leon D. Levițchi (1970)

-**Povestirile din Canterbury** de Geoffrey Chaucer - tradus de Dan Duțescu (1964)

Principalele romane ale lui J. Conrad, traduse de Ticu Arhip, Andrei Ion Deleanu, Petre Solomon, Ana Popescu

Din James Joyce, **Portret al artistului în tinerețe**, tradus de Frida Papadache, ca și **Oamenii din Dublin** și culminând cu traducerea romanului **Ulise** realizată de Mircea Ivanescii.

Și lista ar putea continua cu zeci și zeci de titluri și de traducători de prestigiu.

Fără a părăsi vechea sa dragoste, literatura franceză, dar trecând tot mai mult pe prim plan limba și literatura engleză, România a încetat de mult să fie o „colonie a culturii franceze”.

Perioada interbelică a pus la îndemâna cititorului român mai toate romanele lui Walter Scott și Dickens, dar și pe cele ale lui Hardy, Cronin, G. Wells, Galsworthy, Lawrence, Huxley, Joyce, V. Woolf. Romanul englez a contribuit, tematic și formal, la înnoirea și modernizarea romanului românesc, oferindu-i numeroase sugestii, tematice și stilistice, moduri și modalități românești, pe care scriitorul român le-a fructificat în mare masura.

#### BIBLIOGRAFIE

Alberes, R.H. *Istoria romanului modern*, Editura Univers, București, 1968 Andraș, Carmen, *România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică*, Dacia, 2003.

Bălu, Andi, *O perspectivă românească asupra literaturii engleze*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002

Bălu, Andi, *Receptarea literaturii engleze în România de critica și istoria literară (1920-1946)*, Editura Minerva, 2001 Beza, Mărcii, *Romantismul englez*, București, f.a.

Ciocoi-Pop, Dumitru, *Notes on modern British literature*, voi. I, II, Editura Societății academice anglofoane din România, Sibiu, 1999;

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers

Djuvara, Neagu, *Între Occident și Orient*, Editura Humanitas București, 1995

Galea, Ileana, *A history of English literature: the Victorian novel*, Cluj-Napoca, 1985